

<https://doi.org/10.18778/0208-6034.16.12>

Włodzimierz Wojciechowski

SZTYLET KRZEMIENNY TYPU SKANDYNAWSKIEGO
Z CHARZYKOWYCH, GM. CHOJNICE

Sztylety krzemienne o cechach nawiązujących wyraźnie do form masowo występujących na obszarze południowej Skandynawii, Szleswiku-Holsztynu czy Meklemburgii, występują stosunkowo licznie także na terenie Polski zachodniej. Najczęściej znajdowano je na Pomorzu, głównie w strefie Pomorza Zachodniego (rejon Szczecina); licznie występują także w pasie północno-pomorskim, ograniczonym od południa moreną środkowopomorską, przy czym zasięgiem swoim dotykają niemal Zatoki Gdańskiej¹. Rzecz charakterystyczna, że zarówno w skupisku zachodniopomorskim (szczecińskim), jak i w strefie południowego pobrzeża Bałtyku (po Gdańsk) występują wszystkie typy sztyletów, jakie wyodrębniono dla południowej Skandynawii², co dowodzi długotrwałego oddziaływania południowej Skandynawii, zapewne poprzez Szleswik-Holsztyn i Meklemburgię, na tereny Pomorza w okresie funkcjonowania w rejonach zachodniego Bałtyku schyłkowego neolitu. Znamienne także jest i to, że zarówno na połaciach Pomorza rozciągających się na południe od moreny środkowopomorskiej, jak i na pozostałych obszarach Polski zachodniej sztylety te występują w dużym rozproszeniu, przy czym w odniesieniu do południowego Pomorza zwraca uwagę fakt wyłącznego występowania pojedynczych okazów sztyletów typologicznie najstarszych, przy zupełnym braku form typologicznie młodszych³. Analizując typologicznie mapę występowania sztyletów w obrębie Pomorza, a jak wynika z dat ¹⁴C z południowej Skandynawii⁴ także chronologicznie najstarszych, nie sposób nie zauważyć, że pozbawiona tego typu znalezisk jest jednak cała rozległa połać Pomorza południowo-wschodniego, rozciągająca się od górnej Gwdy po

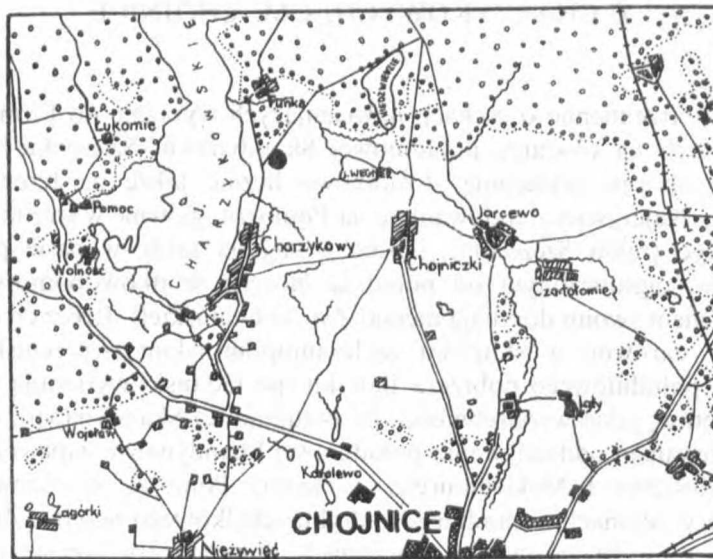
¹ W. Wojciechowski, *Sztylety krzemienne typu skandynawskiego w Polsce zachodniej*, „Studia Archeologiczne” 1976, t. 7, s. 37–94.

² E. Lomborg, *Die Flintdolche Dänemarks*, København 1973, s. 32–63.

³ Por. Wojciechowski, *Sztylety krzemienne...*, mapa I, II.

⁴ M. Strömberg, *Gånggriften i Tågarp*. Ö. Tommarp, Simrishamn 1971, s. 41–42.

dolną Wisłę na odcinku od ujścia Brdy po ujście Wisły do Zatoki Gdańskiej, której centrum stanowi w przybliżeniu rejon ograniczony miejscowościami Tuchola – Czersk – Brusy – Chojnice wraz z Jeziorem Charzykowskim. Zwracamy na ten szczegół uwagę dlatego, że w świetle ostatniego znaleziska owa „pustka” w odniesieniu do sztyletów najstarszych (typu I i II) wydaje się być pozorna i oczekiwać należy dalszych znalezisk sztyletów charakterystycznych w południowej Skandynawii dla starszej fazy schyłkowego neolitu, na Pomorzu natomiast dla inicjalnego etapu epoki brązu.

Rys. 1. Charzykowy, gm. Chojnice. Plan lokalizacyjny znaleziska (●)

Omawiany tu sztylet ujawniony został przypadkowo w 1987 r., jako luźne znalezisko powierzchniowe na świeżo zaoranym polu usytuowanym ok. 900 m na północ od ostatnich w tym kierunku zabudowań gospodarczych wchodzących w skład zwartej zabudowy wsi Charzykowy, po wschodniej stronie szosy biegnącej ze wsi Charzykowy przez Funkę, Bachorze do wsi Małe Swornigacie. W pobliżu miejsca znalezienia tego zabytku od wspomnianej szosy odchodzi polna droga biegnąca w kierunku północno-wschodnim, oddzielająca rozpoczynający się w tym miejscu kompleks leśny (po lewej stronie) od pola uprawnego (po prawej stronie), w obrębie którego, ok. 50 m od drogi, natrafiono na omawiane tu znalezisko. Na pole to zwrócono uwagę dlatego, że na skutek zastosowania głębszej zapewne niż zazwyczaj orki w wielu miejscach ujawniły się soczewki piaszczystego podłoża i w obrębie jednej z takich właśnie soczewek zalegał częściowo tylko odsłonięty sztylet.

Biorąc pod uwagę fakt, że mógł on przed wyoraniem stanowić wyposażenie grobu, przy czym dopuszczając możliwość istnienia w tym miejscu tzw. grobu wanienkowatego⁵, typowego także dla wczesnobrązowej grupy grobsko-śmiardowskiej⁶, spenetrowano dokładnie rejon znaleziska w poszukiwaniu kamieni stanowiących materiał konstrukcyjny tego typu grobów. Poszukiwania te nie dały pozytywnych wyników. Nie stwierdzono ani kamieni, ani innych zabytków, np. ułamków naczyń, które mogłyby ewentualnie, zgodnie z obyczajem grzebalnym ludności grupy grobsko-śmiardowskiej⁷, wchodzić w skład wyposażenia grobu.

Sztylet z Charzykowych wykazuje wszystkie cechy typowe dla skandynawskich sztyletów typu IA i IB wg typologii E. Lomborga⁸ i typu Ia wg typologii W. Wojciechowskiego, opracowanej dla terenu Polski zachodniej⁹. Cechy te to lancetowaty kształt bez zaczątkowego chociażby wyodrębnienia czy pogrubienia rękojeści; usytuowanie jego największej szerokości w pobliżu kolca; obustronny retusz pokrywający całkowicie obydwie płaszczyzny bez śladów gładzenia¹⁰, przy czym retusz ten jest nieregularny – łuskowaty, o bardzo dużych i dużych płaskich negatywach, a jedynie przy krawędzi obserwujemy negatywy drobne, o bardziej regularnym układzie; w przekroju poprzecznym kształt soczewkowaty zarówno w strefie ostrza, jak i rękojeści. Długość okazu wynosi 19,5 cm, maksymalna szerokość 4,7 cm, największa grubość 0,9 cm. Surowiec ma barwę jasnoszarą i jest matowy.

Najbliższą analogią w zakresie niemal wszystkich wymienionych tu cech jest sztylet z Polanowa w woj. koszalińskim, z tą jednakże różnicą, że na okazy z Polanowa największa szerokość przesunięta jest nieco bardziej ku środkowej jego partii¹¹. Usytuowaniem największej szerokości upodabnia się okaz z Charzykowych do sztyletu z Sierakowa w woj. koszalińskim (typ Ib wg W. Wojciechowskiego), który jednak jest okazem bardziej krępy (długość 15,0 cm, szerokość 4,6 cm)¹². Różni się natomiast omawiany zabytek zdecydowanie od sztyletu z Waliszewa k. Szczecina (typ Ic wg W. Wojciechowskiego), który przy bardzo wysmukłym kształcie (długość ca 24,0 cm, szerokość 5,0 cm) ma nieznacznie, ale jednak w sposób widoczny, przewężoną rękojeść¹³.

⁵ Lomborg, *Die Flintdolche...*, s. 119, ryc. 74, por. też s. 116–118, ryc. 73 a–c.

⁶ K. Siuchniński, *Klasyfikacja czasowo-przestrzenna kultur neolitycznych na Pomorzu Zachodnim*, cz. 1, Szczecin 1969, s. 39.

⁷ Tamże, s. 242, tabl. IV.

⁸ Lomborg, *Die Flintdolche...*, s. 32, ryc. 9.

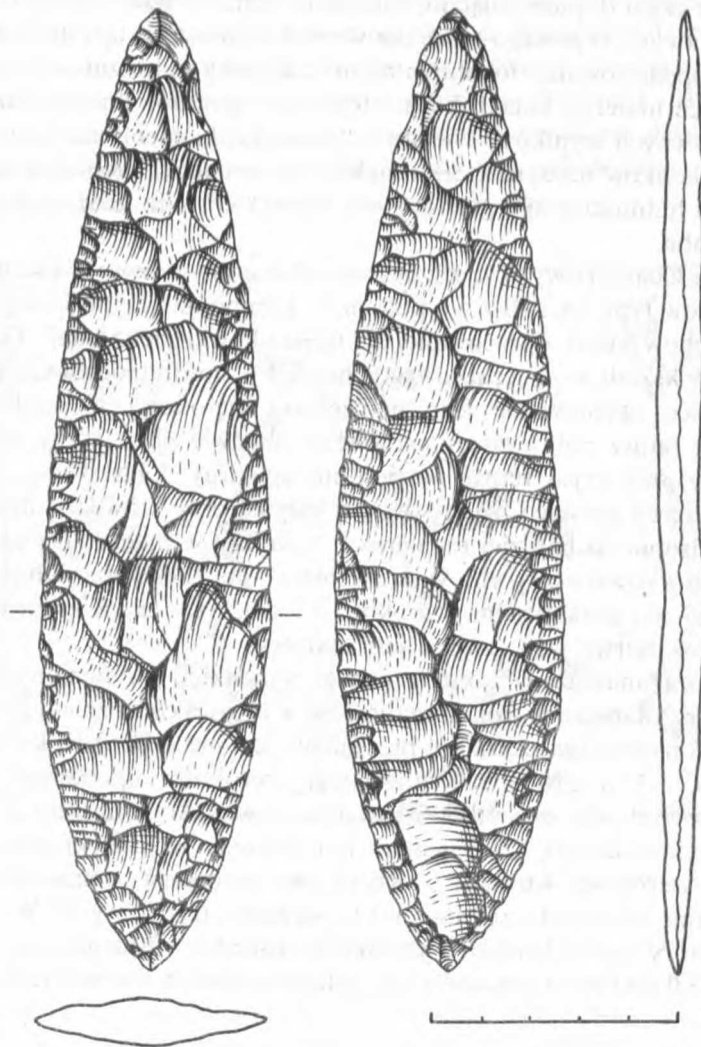
⁹ Wojciechowski, *Sztylety krzemienne...*, s. 45–47.

¹⁰ Zabieg ten stwierdzono u nielicznych okazów typu I w Danii, por. Lomborg, *Die Flintdolche...*, s. 30, ryc. 8.

¹¹ Wojciechowski, *Sztylety krzemienne...*, s. 40, ryc. 1.

¹² Tamże, s. 42, ryc. 2 b.

¹³ Tamże, s. 42, ryc. 2 a.

Rys. 2. Charzykowy, gm. Chojnice. Sztylet krzemienny typu skandynawskiego
Rys. W. Wojciechowski

W świetle studiów nad sztyletami typu skandynawskiego w Polsce zachodniej wydaje się nie ulegać wątpliwości, że sztylety typu I, do którego należy także okaz z Charzykowych, łączyć należy na Pomorzu właśnie z płońsko-grobsko-śmiardowskim kompleksem kulturowym. Dowodzi tego nie tylko występowanie sztyletów typu I wraz z ceramiką typu grobsko-śmiardowskiego

w grobach (np. Szczecin-Płonia¹⁴, Dołganów, woj. Koszalin¹⁵), ale także niemal idealne pokrywanie się ich zasięgu z obszarem objętym – zdaniem J. Machnika – właśnie przez kulturę grobsko-śmiardowską¹⁶. Związek z tą kulturą wydaje się podkreślać także sztylet z Charzykowych, usytuowany niemal dokładnie na południowo-wschodniej granicy zasięgu kultury grobsko-śmiardowskiej w strefie jej styku z kulturą iwieńską, w kontekście której, w jej pomorskim zasięgu (tj. na lewym brzegu dolnej Wisły), sztyletów typu skandynawskiego dotychczas nie stwierdzono.

Prezentowane tu znalezisko wydaje się być szczególnie cenne i z tego względu, że wzbogaca wydatnie asortyment znalezisk wczesnobrązowych w południowo-wschodniej części Pomorza. Jak wynika z mapy prezentującej rozprzestrzenienie znalezisk wczesnobrązowych w zachodniej Polsce, opublikowanej przez W. Sarnowską, w tej właśnie strefie Pomorza obserwujemy wyraźną pustkę. Obszar pozbawiony niemal całkowicie stanowisk wczesnobrązowych ograniczony jest od wschodu dwoma skupiskami znalezisk w rejonie Świecia oraz Pruszcza Gdańskiego, od północy dwoma stanowiskami z Lubkowa i Tągowia w woj. słupskim, od zachodu stanowiskami z Jelenina w woj. koszalińskim i Śmiardowa Krajeńskiego w woj. pilińskim, od południa wreszcie stanowiskiem z Drażna w woj. bydgoskim¹⁷. W obrębie tak zarysowanego obszaru ujawniono dotychczas zaledwie dwa bardzo blisko siebie leżące znaleziska z wczesnej epoki brązu, a mianowicie cmentarzysko kurhanowe z Brus¹⁸ oraz luźne znalezisko brązowej siekierki z rejonu wsi Czyczkowy¹⁹. Obydwa stanowiska położone są w północno-zachodnim zakątku województwa bydgoskiego, wcinającym się klinem między województwa słupskie i gdańskie. Znalezisko omawianego tu sztyletu krzemienistego pochodzi z tego samego rejonu, oddalone jest bowiem od wsi Czyczkowy w linii prostej o 17 km, a od Brus o 20 km. Obydwie te miejscowości położone są na północny wschód od Charzykowych.

Akceptując zaproponowany przez J. Machnika²⁰ podział chronologiczny kultury grobsko-śmiardowskiej na dwie fazy, należy znaleziska z Brus i Czyczkowych (m. in. sztylet brązowy i dwie siekierki brązowe) datować na II fazę tej kultury. Znalezisko sztyletu krzemienistego typu I z Charzykowych wydaje się dowodzić, że północne obszary byłego powiatu chojnickiego penetrowane były także w okresie I fazy kultury grobsko-śmiardowskiej, dla

¹⁴ Siuchniński, *Klasyfikacja...*, s. 138–139, s. 249, tabl. XI.

¹⁵ Tamże, s. 57–58, s. 244, tabl. VI.

¹⁶ J. Machnik, *Wczesny okres epoki brązu*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 3, *Wczesna epoka brązu*, Wrocław 1978, s. 30, ryc. 12.

¹⁷ W. Sarnowska, *Kultura unietycka w Polsce*, t. 2, Wrocław 1975, ryc. 1.

¹⁸ Tamże, t. 1, s. 130.

¹⁹ Tamże, t. 1, s. 131.

²⁰ Machnik, *Wczesny okres...*, s. 135.

której, zgodnie z sugestią J. Machnika, typowym stanowiskiem byłoby cmentarzysko ze Szczecina-Płoni²¹, zawierające – obok innych zabytków – także wczesne sztylety typu skandynawskiego.

Włodzimierz Wojciechowski

A FLINT DAGGER OF THE SCANDINAVIAN TYPE
FROM CHARZYKOWY, CHOJNICE COMMUNE

Flint daggers with attributes reminiscent of late Neolithic Scandinavian forms are relatively numerous in western Poland, notably in Pomerania where, however, their distribution is uneven. A distinct concentration of these objects is noted in western Pomerania while in its eastern part they occur only in a narrow zone along the Baltic coast, bounded in the south by the high, central Pomeranian moraine. No finds of this type have been recorded in south-eastern Pomerania within the Brda, Wda and Wieżyca basins, i.e. west of the lower Vistula.

The dagger in question, representing the earliest type (I) in this category of flint artifacts, is an accidental stray find turned up by ploughing (a detailed survey of the surrounding area failed to reveal any remains of a grave). It comes from the central part of this area so far sterile of these finds and suggests that their original distribution may have been much more even. This concerns particularly the typologically earliest forms, single examples of which have been revealed earlier in the southern part of central Pomerania at the confluence of the Gwda and Noteć rivers.

In Pomerania, flint daggers of type I should be linked with the early phase of the Grobia-Śmiardowo culture dated to Bronze Age I. For this reason the dagger from Charzykowy has a particular significance as it provides evidence for the penetration of eastern Pomerania by the people of that culture at the beginning of the Early Bronze Age (early phase of the Grobia-Śmiardowo culture). So far Early Bronze Age finds, rather scarce in the region in question (more numerous finds on the left bank of the lower Vistula are an exception) have indicated the presence of the representatives of only the later part of that period (later phase of the Grobia-Śmiardowo culture coeval with the classic phase of the Únětice culture).

The dagger in question allows us to expect further finds of this type in eastern Pomerania, perhaps in the context of so-called tub-like graves typical of the Grobia-Śmiardowo culture.

²¹ Tamże, s. 135.